

Gajdó Tamás „MINDEN VÁGYAM AZ VOLT, HOGY SZÍNÉSZ LEGYEK” II. BÉKÁSSY ISTVÁN amerikai karrierjének kezdeteiről és a New York-i Fészek Színházról

Békássy István Nyíregyházán született 1907. február 10-én. Rákosi Szidi színészkolóját végezte el, majd 1925-ben az Újpesti Színház szerződtette. Játszott a Városi Színházban (1927–1929), a Vigaszínházban (1929–1930), a Király Színházban (1930–1931, 1933–1934), a Fővárosi Operettszínházban (1931–1933), a Kamara Színházban (1935–1936) és a Művész Színházban (1936–1937). Pályájának erről a szakaszáról szól beszélgetésünk első része, mely a Parallel 26. számában jelent meg. Az interjú azzal zárult, hogy a Metro-Goldwyn-Mayer filmgyár képviselői 1937-ben Hollywoodba szerződtették, s Békássy István elfogadta ajánlatukat: „azt mondtam, rendben van, megyek. Így kerültem én Amerikába.”

Nem okozott gondot 1937-ben, hogy az Amerikai Egyesült Államokba hívták filmezni? Könnyen kapott útlevelet?

Amikor Amerikába szerződtettek, besorozott katona voltam. Fölmentem hát a hadügyminisztériumba, ahol barátokkal találkoztam. Rögtön adtak egy igazolványt, hogy ideiglenes szabadságra mehetek Amerikába, ahonnan nem tértem vissza, és így sajnos nem vehettem részt a második világháborúban.

Békássy István és édesanyja 1937. október elején vonatra szállt a Keleti pályaudvaron. Erről a Színházi Élet október 17-én kiadott száma fényképet közölt ezzel az aláírással: „A Hollywoodba távozó Békássy István és édesanyja búcsúznak a Pesten maradt Békássy papától.” Ugyanebben a lapban november 7-én újabb felvétel jelent meg: „Békássy István útban Amerika felé a Champlieu nevű hajó fedélzetén.”

Az interjú szövegébe egy korábbi emlékezés-töredéket illesztünk az első amerikai napokról:

A New York-i repülőtéren magyar üvöltés fogad. Paál Sándor fotográfus és Munkácsi Márton fotográfus, mindkettő annak idején a Színházi Élet munkatársa volt. Honnan tudták meg, hogy jövök, arról még ma sincs fogalmam, és sose fogom megtudni, mert mind a kettő meghalt. A Metro-Goldwyn-Mayernek egy magyarul tudó embere bemondatta a repülőtér hangosbeszélőjén, hogy a Budapestről érkező Békássy Istvánt keresi. Jelentkeztem nála, akitől a bemutatkozás után megtudtam, hogy a Metronak egy megbízottja, s azért jött, hogy engem szállodába vigyen, mégpedig a Hotel Lexingtonba. Mire Paál Sándor felfortyant: „Micsoda disznóság ez, a legelőkelőbb szálloda a Gotham Hotel, engem vigyenek oda.”

Odafordultam hát a magyarul beszélő megbízotthoz: „Uram, ha nem a Gothamba megyünk, most fordulok vissza, mert nem vagyok hajlandó egy másodrangú szállodában lakni.” Azzal védekezett, hogy a Lexington nem másodrangú. Erre én azt mondtam: „A Gotham vagy semmi más”. Mire ő így válaszolt: „Én ezt nem merem megtenni, várjon még telefonálok!” Pár perc múlva visszajött, beültünk a kocsiba, és vitt a Gothamba. Itt ebédet rendeltem Paál Sándornak és Munkácsi Mártonnak, akik már telefonáltak másik három magyarnak. Az egyik Várady Tihamér, a másik Rátkai Marci fia, Rátkai Gyuri volt. Gyuri szintén fotográfusként dolgozott New Yorkban. Leültünk ebédelni, persze én mindent aláírtam a Metro költségére. Még aznap este elkerültem a magyar negyedbe, kocsmáról kocsmára, s rájöttem arra, hogy ott a nemzeti dal – mert mindenki azt énekelte – a „Libamáj, kacsamáj. Libamáj, kacsamáj. De jó lenne belőle egy darab már!” – kezdetű nóta. Ezzel léptek föl a magyarok. Egyik kacsamájról a másik kacsamájra mentem, mert négy vagy öt magyar kocsmá létezett. Mire hajnalra hazakerültem, az édesanyám haja az égnek állt: „Hol volt? Az Isten áldja meg! Hol volt?” Mire én: „Anyukám, libamáj, kacsamáj. . .”

Másnap még ki sem aludtam magam, már ott volt Munkácsi és Paál Sándor, akiknek dolgozniuk kellett volna, de úgy meg voltak szédülve az örömtől, hogy én megérkeztem, már cipelték egyik helyről a másikra. Volt egy csomó olyan hely, ahol engem nem értettek meg, mert csak angolul beszéltek. Mindenki bólogatott, mindenki mosolygott, mindenki veregette a vállamat. De egyet tudok, hogy ahány kocsmában voltam, ott mindig bemondták, hogy a Metro-Goldwyn-Mayer új sztárja, Magyarországról most érkezett, Békássy István. A magyar

kocsmákban óriási taps tört ki, s akkor elkezdtek bökdödni, hogy állj fel és hajolj meg. S akkor én fölálltam, s meghajoltam. Tíz napig ünnepeltek. Akkor a Metronak az embere eljött hozzám, s megfenyegetett: „Uram, a szerződés értelmében, ha Ön huszonnégy órán belül nem landol Hollywoodba, mehet vissza, itt van a jegy!”

Hogy kezdődött élete a film fővárosában, Hollywoodban?

Megérkeztem Amerikába, egy darabig angolul tanultam, hiszen az volt a kikötés, hogy angolul kell beszélni. Reggel kilenc és tíz között értem jött egy kocsí, kivitt Culver Citybe, ami része Los Angelesnek. Angol nyelvet tanultam tíztől egyig. Egykor értem jött egy ember, aki bevitt ebédelni a Metro-Goldwyn-Mayer filmgyár területén lévő ebédlőbe, és vele is angolul kellett beszélnem. Kettőkor be kellett mennem angol kiejtést tanulni egy másik irodába, egy másik nőtől egészen ötig. Tehát a napom teljesen el volt foglalva. A szerződésemben azt is kikötötték, hogy magyarul nem szabad beszélnem. Miért nem szabad? Mert a magyar eltorzítja azt a kiejtést, ami úgy sincs még, és nagyon gyöngye lábon áll. Ne vegyék észre, hogy nekem magyar akcentusom van. Ennek a következménye az volt, hogy egyik nap bementem az órára, és az angol tanárnőm azt mondta, hogy baj lesz, ha szerződésszegést követek el, ki fognak dobni. Mi a szerződésszegés? – kérdeztem. Tegnap magyarul beszélteél – mondta. Én? Honnan veszed ezt? A fülemből – felelte. Hallom, hogy amit már korigáltunk tegnap, majdnem teljesen elrontottad. Igaza volt, mert én előző nap tényleg magyar társaságban voltam.

Igazán nagyon kemény idő volt egészen addig, amíg a Metro-Goldwyn-Mayer egyik udvarában álltam, és az emeletről valaki lekiabált magyarul, hogy Békássy. Fölnéztem, egy szép szőke nőt láttam egy férfival. És a szép szőke nő azt mondta: Hogy vagyunk, Békássy Pista? Én ezt a nőt az életben nem láttam, elkezdődött egy diskurzus, és egészen addig, amíg azt nem mondta, hogy mikor látta utoljára Zolit, nem is sejtettem, hogy kivel beszélek. Zoli – Egyed Zoltán volt, aki teleírta az egész várost, az egész országot *A Reggel* című újságban, hogy összeházasodnak Hajmássy Ilonával. A Zoli kétségtelenül Egyed Zoltán, és ez a nő kétségtelenül Hajmássy Ilona. Felhívtam engem arra az emeletre, ahonnet kiabált, s bemutatott az úrnak, aki csak angolul beszélt, és majdnem a pofámba fújta a füstöt, annyira nem tartott szimpatikusnak. Erről kiderült, hogy a Metro-Goldwyn-Mayernek az egyik igazgatója, egy executive igazgató, aki otthagya a családját, gyerekeket, feleséget, vagyont, mert beleszeretett Hajmássy Ilonába. És olyan féltékeny volt, hogy éjszaka tördelgette a kezét a nőnek, és üvöltött és kérdezte, hogy ki volt az első, és hány numera volt. Szóval patologikus, szerencsétlen ember.

S ez az ember engem perceken belül kirúgattott a Metro-Goldwyn-Mayertől. Mégpedig úgy, hogy a karácsony előtti délután találkoztam vele véletlenül valahol a stúdió udvarán. Boldog ünnepeket kívántam neki, mire ő: „Jöjjön be valamikor az irodámba, ajándékom van a maga számára.” Mint egy örült beugrottam akkor már a saját autómba, és berohantam Beverly Hillsbe, és a legelőkelőbb férfidivat üzletben vásároltam egy nyakkendőt, vagy nem tudom már mit. Így nekem is volt már ajándékom az ő számára. Amikor ajándékot cseréltünk, akkor kiderült, hogy egy szép összegről szóló csekket adott. Gondoltam, hogy Amerika nem lehet ilyen gavallér! Ez volt a végkielégítesem! Karácsony előtt egy nappal kirúgott a Metro-Goldwyn-Mayertől! Fölmondott, és odaadta a végkielégítesemet.

Az első gondolatom az volt, hogy fölköttöm magam, mert én nem mehetek vissza Magyarországra! Amikor elpanaszoltam a barátaimnak a dolgot, azt mondták: „Te örült, ha ezzel visszamész, betársulhatsz bármelyik színházba!” Magyar viszonyok közt ez akkora összeg volt! Azt mondtam: „Lesül a bőr a pofámról, én nem akarok oda visszamenni.”

Otthagytam Hollywoodot, s elkerültem New Yorkba. Azt hittem, hogy érvényesülhetek a színpadon. Na most: az amerikai színházban senkit sem érdekel, hogy kinek van iskolája. Megfelelő figurát keresnek, olyan figurát, melynek legalább a fizikai megjelenése hasonlít a drámai karakterre. A sötét színpadon egy állólámpa világít erős fénnel – ötszázaz vagy háromszázaz az égője. Aztán ott áll az ügyelő a színpadon, akinek kezében a darab. Akár férfi, akár nő, ő olvassa a szerepet. Ő a partner. Én elég csinos és jóképű, fizikailag az átlagnak megfelelőbb figura voltam, és amikor kinyitottam a számat, kirúgtak. Részben a félelem miatt, hogy nem kapom meg a szerepet, megbénultam, részben a nyelvtudásom sem volt elegendő. Mindig kirúgtak, és mint egy ilyen sokszor kirúgott színész az utcán találkoztam valakivel, akit úgy hívtak: László Miklós.

László Miklós (1903–1975) színész, színpadi szerző és rendező. Pályafutását színészként kezdte. 1938-ban menekült el Magyarországról. Legnagyobb sikerű művéből, az 1937-ben bemutatott *Illatszertár*ból Ernst Lubitsch rendezésében *Saroküzlet* címmel 1939-ben nagy sikerű film készült az Egyesült Államokban.

László Miklós 1940-ben magyar színházat vezetett New Yorkban. Ennek a vállalkozásnak a története az, hogy a 78. utcának és a Second Avenue-nek majdnem a sarkán magyar vendéglő üzemelt, s ennek a pincehelyiségét átalakították. Széksorokat tettek be, s egy kis színpadot is kialakítottak. Itt alapított kabarét László Miklós, s hívott, hogy játsszak a Fészek Színházban! Először visszautasítottam, de addig diskuráltunk, amíg rábeszélt – azt hiszem, nem is volt nehéz! Én voltam az egyetlen, aki saját kocsmával jelentem meg az éhező színészek között. Szakácsnékből, pincérekből – „dupla egzisztenciákból” – állt a társulat. Hozzájuk viszonyítva jó körülmények között éltem. Aztán a következő műsorban megint vállaltam egy szerepet – mert, ugye a ripacsnak valahol ki kell fejeznie magát. Anyagi gondjaim nem voltak, de jól esett, hogy amikor felmegy a függöny, tapsolnak, és azt mondják: „ez a Békássy!” Mindez a magyar negyedben.

Közeledett 1940 karácsonya, és fönt a harmadik emeleten, az étteremben együtt a Fészek Színház teljes társulata várta az igazgatót: László Miklóst.

László egy kárpitos lányát vette feleségül, aki színésznő akart lenni, így a társulat nyomorultul szegény tagjaihoz képest „konszolidált” viszonyok között élt. Múlt az idő. Dél volt, és már fél egy volt, és a tíz órai próbára várt László Miklós végül csak megjelent. Mindenki szemrehányást tett a késésért. László Miklós nagyon tehetséges, de nagyon vad fiú volt. És amikor már a harmadik szemrehányást kapta, elvesztette a türelmét, és elkezdett ordítani, hogy maguk szarok, maguk senkik, és örüljenek, hogy egy darab kenyeret szórok a lábukhoz! Megőrült, ugye! A végén azt kiáltotta, hogy tojok az egész bandára, megfordult és elment.

Társulatának tagjai pedig ott ültek indignáltan és elkeseredve karácsony előtt egy héttel vagy kettővel, rágták a körmüket, és nem értették, hogy mi történt velük. Tulajdonképpen László Miklós igazságtalan volt. Tudni kell, hogy az amerikai magyar színészet abból állt, hogy két ember kiállt, disznó viccet mondtak, és csárdásoztak. Ez volt a maximum! Soha nem játszottak három felvonásos darabot! Ott ültem, és lesült a bőr a pofámról! Azt mondtam: „Gyerekek, én hajlandó vagyok ezt a társaságot valamilyen formában átvenni, ha három felvonásos művet játszunk. Nem vagyok hajlandó ezt a disznó vicces, csárdásos hagyományt folytatni! Ez engem nem érdekel!” Felzúdultak: „Hát, mit játsszunk? – Ez nem megy!” Nem voltak hozzászokva. Én azonban kitarítottam: „Vagy igen, vagy nem. Javaslom, hogy mutassuk be Bródy Sándor *A tanítónő* című darabját.” Nagy volt a felzúdulás: „Azt el kellene olvasni. . . stb. stb.” Az analfabetizmus határán voltak. Bródy művéről mindenki tudott, de senki nem emlékezett rá. Ez félig igaz volt, félig nem. Megbeszéltük, hogy tartunk egy olvasópróbát. New Yorkban élt Bródy Illés, Bródy Sándor fia, aki az *Esquire* magazinnak volt az egyik rovatvezetője. Felhívtam telefonon, és bejelentettem, hogy *A tanítónőt* fogjuk magyarul játszani. S felkértem, hogy jöjjön el a premierre, és beszéljen az apjáról. S ezt én hirdetni fogom. (Nagyon szívélyes barátságban voltunk akkor már.) Mire ő: „Eljövök minden este, amíg az előadás megy, és beszélek apukáról. Mit fizetsz?” Mondom: „Egy meleg lihegést. . .” Azt mondja erre: „Az egy jó magyar vendéglő. Minden este kapok egy vacsorát!” Mondom: „Minden este kapsz egy vacsorát!” Minden este eljött, és minden este elmondta, hogy az apjával ekkor és ekkor ez és ez történt, és nem tudom hány ébredő magyar ment utána, és meg akarták verni, erre megfordult és elbeszélgetett velük. Elmondta a papa történetét 1919-ből vagy 1920-ból, amikor kezdődött ez az „ébredés”, aminek már önmagában nagy sikere lett, hiszen ez a szerzőnek a fia, aki a tekintélyes *Esquire* magazin munkatársa.

Majd fölment a függöny. Nekem sikerült megszereznem Erdős Ducit, aki a szegedi színházban elég jó nevű színésznőnek számított. Ő játszotta a címszerepet. Ott élt egy Dobó Böske nevű öregasszony, aki nagy hírnévnek örvendett a magyar negyedben. Ő volt az ottani Jászai Mari, és ő játszotta a Nagyasszonyt. És én játszottam a férfi főszerepet. A bemutatót 1941. február 21-én rendeztük meg óriási sikerrel. Nahát, ezt időzjelben mondom, a Second Avenue és a 78. utca sarkán nagy sikere volt. De olyan sikere volt, hogy az emberek elkezdtek kiabálni: „Békássy úr, bravo!”

A sikerhez hozzájárult az is, hogy teljesen átalakítottam a Fészek Színházat. A 79. utcában megszűnt egy német mozi, s megvásároltam – mint kapitalista a Metrotól kapott végkielégítésből! – a zsöllyét. Csinálttám kettő vagy három páholyt az emeletre. Vértes Marcell pedig megtervezte a színházterem arculatát, s kifestettünk, hogy ne emlékeztessen az étteremre.

Vértes Marcell festő, aki véletlenül akkor érkezett meg New Yorkba, barátom volt. Ő készítette az „Őfelsége, a király nevében” és a „Lukacsics!” feliratú 1919-es plakátokat, ezért a Horthy-időkben évekig nem tehetta be a lábát Magyarországra. Az 1930-as években már igen, s én Rátkai Márton révén ismertem meg, akivel együtt öltöztem a Király Színházban. Előadás után jött Vértes Marci, és esténként hármasban mentünk el vacsorázni. Két évig együtt vacsoráztunk majdnem minden este.

S milyen volt ennek a színháznak a technikai felszerelése?

A Magyar Színház egykori fővilágosítója, Nánási Miklós világosító táblát szerkesztett, ami nagy szó volt! Előzőleg csak egy árva kapcsolót használtunk, amivel felkapcsoltuk, lekapcsoltuk a villanyt. Nánási barátságból készítette el. Nagyon érdekes az ő amerikai karrierje. New Yorkban, mint újonnan érkezett menekült, feleségével együtt meglátott egy üzlet kirkatáiban valami elektronikus dolgot, már nem tudom pontosan micsodát. Bement az üzletbe, és rossz angolságával megkérdezte, hogy mibe kerül. Mondtak neki egy összeget. Azt mondta erre, hogy ez nagyon drága. Azt felelték, hogy nagyon drága az előállítás. Én a feléért megcsinálom magának! – mondta erre Nánási. Ketten a feleségével otthon elkezdtek bütykölni a konyhában, és szállították azt a terméket. Részben, mert nem volt rezsijük, részben, mert ketten készítették. Komoly vagyonra tettek szert.

Szóval a Fészek Színház nagy sikert aratott, mindenki tudta, hogy a világon vagyunk. Érdekes, hogy perceken belül híre kelt a New Yorkban lévő magyar városban – mert ott a 79. utca környékén két vagy három utca teljesen magyar volt.

Meddig élt ez a színház?

Egy évig? Kettőig? Nagyon érdekes volt, hogy hogyan ölték meg a Fészek Színházat.

(A Fészek Színház működéséről fennmaradt források kissé árnyalják a képet. A Békássy-féle társulat legelső műsora kabaréműsor volt, ezt bizonyára még László Miklóstól örökölték. Török Rezső Bárárnő tekintetes asszony című cigányzenés huszárkomédiáját és Fodor László Őnagysága álmodik című darabját 1941. február 15-én adták elő. Ezt követte Bródy Sándor műve, A tanítónő. Bemutatták – többek között – George Bernard Shaw Az ördög cimborája, Hunyady Sándor Bors István, Molnár Ferenc Liliom, Hans Müller A tüzek, Hans Habe Rabvilág című színművét.

A Fészek Színház mindössze tizenöt hónapig működött Békássy István vezetésével.

Charles Boyer (Doktor Ravic) és Békássy István (Alex)
A diadalív árnyékában (1948) című amerikai filmben.
Rendezte: Lewis Millestone

Békássy István (Alex), Ingrid Bergman (Joan Madou) és Vladimir Rashevsky (Nugent)
A diadalív árnyékában (1948) című amerikai filmben.
Rendezte: Lewis Millestone

Az első premiert 1941. február 15-én rendezték meg, az utolsót, Szirmai Albert Málnás Miska című operettjének bemutatóját – 1942. május 24-én. Ezt követően, 1942. október 1-jétől 1942. december 31-ig Erdődy Lili, majd 1943. januártól 1943. decemberig László Miklós színtársulata játszott a Fészekben.

A színházat egyébként valóban megölték. S hogy milyen módszerekkel, arról Békássy Istvánnak Az Ember című lap 1941. december 20-án kiadott számában megjelent írása árulja el a legtöbbet. Göndör Ferenc, a lap főszerkesztője, a neki címzett levelet teljes terjedelmében közölte. Még annyit: Magyarország éppen ekkor, 1941. december 12-én üzent hadat az Amerikai Egyesült Államoknak.)

Igen Tisztelt Főszerkesztő Úr!

A Fészek Színház függőnye egyelőre legördült, és a jelen pillanatban nem tudjuk, hogy sikerül-e újból fölhúzni. A New York-i kis magyar színház, amelyet egy maroknyi magyar színészcsoport egész lelkével szolgált, bezárta kapuját. Vége a komédiának.

Nem azért, mintha az amerikai magyar közönség nem támogatta volna a legnagyobb áldozatkészséggel a mi küldetésünket, hogy itt, Amerika szabad földjén ápoljuk a magyar kultúrát, magyar színházat játsszunk magyaroknak, és ébren tartsuk azokat az érzéseket, amelyek odakötnek bennünket a szülőhazánkhoz.

A kritika és a közönség a legnagyobb elismeréssel kísérte szent igyekezetünket, és a hivatalos Amerika részéről is csak jóakarattal találkoztunk. Holott ránk szakadt a háború, és ami nekünk mindennél fájóbb: a hitleri rabságban vergődő hivatalos Magyarország az emberiség, a népek szabadsága és a civilizáció ellenségeinek oldalán foglalt helyet. Ezzel a Magyarországgal szemben mi, az amerikai magyar színészek, szerény erőnktől telhetően, hálából, hogy itt új, szabad hazát leltünk, de mert gondolkozásunk és meggyőződésünk is ezt diktálta, demonstrálni akartuk és demonstráltuk, hogy vannak más magyarok is, magyarok, akik szívvel-lélekkel a nagy leszámolásban azokra az ideálokra esküszünk, amelyeket F. D. Roosevelt, az Egyesült Államok nagy elnöke írt zászlajára. Úgy éreztük, hogy ez a mi kis magyar színházunk is segít átmenteni a horogkeresztes kábulatból egy kis magyar kultúrát, amely az otthoni labanc világban bizony sorvadásra van ítélve.

Fejbe kólintva jelentem, hogy ezt a mi becsületes munkánkat egy Váradi Márton nevű egyén, akit én a nyomorból emeltem ki, és tettem meg a Fészek Színház üzletvezetőjévé, aljasul elgáncsolta, és egyúttal kiűtötte néhány szegény, küszködő magyar színész kezéből a száraz kenyeret.

Fáradhatatlan, rágalmozó feljelentésekkel, tervszerű gonosz denunciaciókkal, amelyek csak egy beteg ember megbomlott agyában születhettek meg, addig fúrt, faragott, vésett, áskálódott, amíg szétrombolta a mi kis festett magyar világunkat, amelyet a magyar Múzsáknak szenteltünk.

Háború van és idegesség. A legalaptalanabb feljelentés is elegendő, hogy ma a hatóság lezárassa egy magyar színház kapuit. Ez a Váradi nem nagyon fukarkodott a feljelentésekkel. Őt feljelentést tett a különböző hatóságoknál a Fészek Színház ellen. Sajnos egy veszett kutyával és egy kverulánssal szemben nincs semmi védelem. Váradi Márton volt vésnök és színházi menedzser, akit általában a „Sötét” Váradinak neveznek, ezzel a magyar színeszet Hérosztratészével szemben is tehetlenségre voltam kárhoztathva. Felesége temetési költségeire megindított gyűjtéshez hozzájárultam, (pedig a temetkezési költségeket a biztosító fizette), én tartottam a ravatalánál a halotti búcsúztatót. Amikor a színházat megnyitottuk, mindenki ellenzése dacára odavettem a színházhoz ezt a szegény embert, mert megsajnáltam a nyomorultat, aki rongyos ingben jelentkezett, úgy, hogy én a saját ingemet ajándékoztam neki.

A múltkor olvastam, hogy egy elbocsátott cseléd bosszúból összevagdosta gazdjája értékes, klasszikus becsű festményeit. Ennél gonoszabb tettet követett el a Sötét Váradi, amikor nemtelen bosszúból az amerikai magyar színeszetet döfte le. Pedig nem mi küldtük el, ő hagyta el önként állását, melyre ez az izgága, beteg ember valóban nem alkalmas. Egyébként is Váradi Mártont ismerik, és én ezzel a szárnalmas figurával utálkozom foglal kozni. Segítettem őt, erkölcsileg és anyagilag, érthető, hogy denunciót és följelentett. (Harminc év óta mindenkit ledöfött, miért ne kezdett volna ki engem is?)

Hisz, ha csak arról volna szó, hogy engem pécézett ki, és engem vesz célba, hát üsse kő, legyen meg az öröme ennek a szemüveges őrjöngő dervisnek: E pillanatban azonban csak a New York-i magyarok kis színházáért fáj, kimondhatatlanul fáj a szívem.

Főszerkesztő Úrnak, levelem szíves közlését kérve, maradok igaz tisztelője, Békássy István.

(A feljelentések után a színház csak 1942. március 19-én, Herczeg Ferenc Kék róka című színjátékával folytathatta működését; ennyi idő alatt tisztázták, hogy a vádak alaptalanok.)

Úgy tudom, azután Ön visszakerült Hollywoodba, a filmvilágba...

A Beverly Boulevard-on Los Angelesben van egy vendéglő, vagy volt egy vendéglő, a Jason’s. Jason eredetileg New Yorkban színész volt, Los Angelesben azonban nem tudott elhelyezkedni. Ezért egy roppant drága, exkluzív éttermet nyitott, a felesége nagyon jól főzött. Egy idő után ez lett a filmesek kedvelt vendéglője. Drága volt, és úgy működött, mint egy magánklub. Nem is nagyon engedtek be olyanokat, akiket a portás vagy a főpincér nem ismert. Egyik este bementem ide vacsorázni. Az asztalnál a vállamra tette a kezét az az igazgató, aki karácsonykor kirúgott a Metrotól. Kiábrándult Hajmássy Ilonából, ahogy nekem elmondta akkor. Hajmássy Ilona közben férjhez ment, és ez az igazgató arra kért, hogy menjek oda az asztalukhoz, ott vannak a Metro igazgatói közül néhányan..Örülök, hogy látom. Mit csinált azóta?”

Odamentem, és elmondtam, hogy azóta mit történt velem. Váratlanul így fordult hozzám: „Én csúnyán és igazságtalanul viselkedtem magával, jöjjön

be hozzám az irodába, megpróbálom jóvátenni.” Másnap bementem Culver Citybe, a Metro gyárába, és abban az évben egy nagyon tekintélyes összeget kerestem, amivel összes bűnét jóvátette az igazgató. Szívélyes barátságban maradtunk, és igen gyakran játszottam a Metro filmjeiben, sokkal magasabb heti fizetésért, mint amit azelőtt kerestem. Ez minden.

Amit rögzítettem, természetesen csak egy kis részlete volt Békássy István életének. A beszélgetések azonban nem magnetofon mellett folytatódtak, s találkozásainkból szoros barátság szövődött. Előfordult, hogy hetente kétszer is vendége lehettem Leányfalun, s mindig újabb és újabb epizódok tárultak fel életéből. Gyakran emlegette világhírű partnereit: Paul Munit, Joan Crafword-ot, Merle Oberont, Gertrud Lawrance-t, Miriam Hopkinst. Büszke volt arra, hogy Liszt Ferencet ő formálta meg a Song of Remember (Az emlékezés dala – Chopin, 1944) című filmben, melyet Charles Vidor rendezett. Elmesélte azt a szomorú utazást, amikor 1947-ben Orson Welles-szel Rómában a Black Magic / Cagliostro című filmet forgatta, s neki édesapja halála miatt Budapestre kellett sietnie. Mulatságos, fordulatos történeteiből nemcsak színészi pályáját ismerhettem meg, megelevenedett a két világháború közötti magyar társadalom és a Los Angeles-i magyar kolónia élete is. Felesége, Beregi Lea gyakran emlékezett édesapjára, Beregi Oszkára és első férjére, Pataky Kálmánra. Békássy István sajnos nem írta meg élete regényét. Egyik legmulatságosabb anekdotáját sikerült felvennem, talán nyomtatásban is megállja a helyét.

Lugosi Béla és én szívélyes barátságban voltunk. Nagyon kedves ember volt. Amikor berúgott, elkezdte énekelni, hogy: „Most kezdődik, a most kezdődik, a most kezdődik a tánc. . .” Akkor tudtam, hogy teljesen részeg. Nem bántott senkit, csak kezdődött a tánc. Lugosi egyszer fölkeresett engem sírva, és elmondta, hogy a felesége otthagya. Miért? Összevesztek és elkezdtek lökdösődni, Lugosi félretolta az asszonyt, aki azt hitte, hogy meg akarja ütni. Volt egy ilyen homályos történet. A felesége elköltözött az apjához, 80 kilométernyire, egy magyar településre. Az asszony a gyereket is magával vitte. (Aki aztán jól menő ügyvéd lett Los Angelesben.)

Lugosi azzal fenyegetőzött, hogy meghal, öngyilkos lesz. „Menj el hozzájuk, és hozd vissza az asszonyt!” – könyörgött. Egy fél napot szántam rá, hogy odaérjek, bementem, megetettek, megittattak, és elkezdtem kérlelni a nőt. Elmondtam, hogy Béla megesküdött, hogy nem fog inni többé, hogy Béla már öreg ember, alig szuszog, nem lehet ezt csinálni vele. Erre megbeszéltük, hogy ekkor és ekkor megérkezik Los Angelesbe; és egy drug store-ban, ami amolyan vendéglő és étterem és patika és drogéria keveréke, a Swab’s-ban, találkoztunk is. Ittunk egy kávé, és dumáltam, hogy a Béla így meg úgy, ne felejtsd, hogy a fiatalágotokat együtt töltöttétek, gondolj a gyereketekre. „De olyan goromba volt” – mondja ő. Hagyta magát rábeszélni, bár még főznöm kellett egy kicsit. Végre megérkeztünk a házhoz, becsöngettünk. Béla kissé tántorogva kinyitotta az ajtót: „Na, te büdös kurva, jössz visszakönyörögni magad?”

A nő lehúzott nekem egy pofont. Én hét vagy nyolc éves koromban kaptam az első szemüveget, azóta mindig szemüveggel jártam. Leesett a szemüveg, eltörött, tapogatózva mentem a kocsimhoz, és megkértem egy taxisofőrt, hogy vigyen haza az én kocsimmal, majd üljön be egy taxiba onnan visszafele.

A kedélyes vendégségeket, a felséges ebédeket és a felhőtlen bolondozásokat csak hirtelen jött betegsége zavarta meg. Amikor infarktusa után az intenzív osztályon meglátogattam, annyit mondott: „Bár a fogkefémet becsomagoltam már, azért még egy kis ideig itt maradok. . .”

Ezután még többet voltam vele – hogy is mondta az orvos: „Minden nap egy ajándék. . .” Hosszú szenvedés után a János Kórházban halt meg 1995. október 30-án.